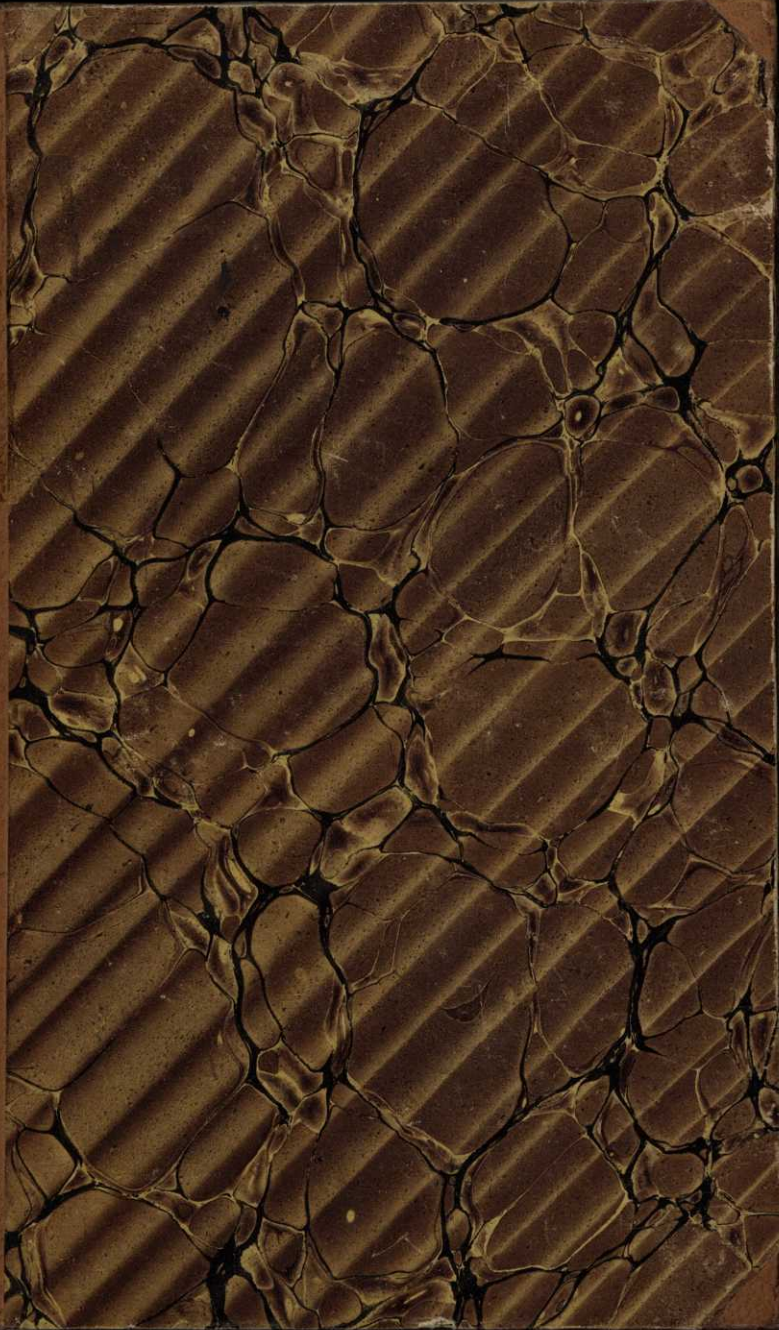

Det här verket har digitaliserats vid Göteborgs universitetsbibliotek. Alla tryckta texter är OCR-tolkade till maskinläsbar text. Det betyder att du kan söka och kopiera texten från dokumentet. Vissa äldre dokument med dåligt tryck kan vara svåra att OCR-tolka korrekt vilket medför att den OCR-tolkade texten kan innehålla fel och därför bör man visuellt jämföra med verkets bilder för att avgöra vad som är riktigt.

This work has been digitized at Gothenburg University Library. All printed texts have been OCR-processed and converted to machine readable text. This means that you can search and copy text from the document. Some early printed books are hard to OCR-process correctly and the text may contain errors, so one should always visually compare it with the images to determine what is correct.

Centralbiblioteket

07/
1846

ej hemlån

GÖTEBORGS UNIVERSITETSBIBLIOTEK

14000

000687711

Bref

Om

Morlaekerna.

Af

Abbe Albert Fortis.

Öfversatte

Af

Samuel Ödmann.

Götheborg, 1792.

Tryckte och förlagde af Samuel Norberg.

Företal.

Man hoppas, at detta Bref, rörande en Europeisk, men hos oss aldeles okänd Nation, skal af Swenske Läsare med wälbehag anses. Författaren Herr Abbe Fortis, känd för sina berömliga insigter i naturkunnigheten samt et grundeligt sätt at granska och döma, utgaf 1774 sin Viaggio in Dalmatia, som fanns så begärlig, at den strax öfversattes både på Fransyska och Tyska. Af denna läswärda Resa är detta Bref hemtadt, som endast har til föremål at affskildra en del af den stora Illyriske Nationen, hos hwilken den, som med kannedom granskar vårt slägte, finner et naturligt godt lynne, dock behåftadt med de brister, som åtfölja en ringa höfsning. Kejsar Joseph II tog wäl et och annat steg til sina aflägsne Illyriske Undersätares höfsning, likwäl gjorde afståndet denna werkan mindre fullkomlig. Den Religions=frihet Ungrarne erhöilo 1791 under

Fdretal.

Leopold II, sträcktes icke till detta folk; men
Nationen gjorde förledit år sammanslott till
ett inhemskt Lärhus. Dagen kalkas således
des horisont, och människo-vännen gläder
sig åt hvarje stråle, som förjagar fördom,
mörker, barbari.

Min Herre!

Under Edert wistande hos oss, hörden I ofta Morlackerne omtalas, såsom et grymt, omenstligt och dumt folk, färdigt at begå alla slags brott. I torden ogilla, det jag warit nog öfwerdådig at företaga en resa til et land, som bebos af sådane inwånare.

De, som bebo Dalmatiens Sjöstäder, berättat oräkneliga grymhets prof efter detta folk, som, want wid rof, ofta begått det ohyggeligaste öfwerwäld. Men dese händelser hafwa antingen tildragit sig för lång tid tillbaka, eller ock, om de skedd i sednare tider, så gifwa omständigheterna tillkänna, at man snarare bör härleda dem ifrån några enskildtas ondskas, än ifrån Nationens böjelse i allmänhet. Det är möjligt, at Morlackerne, som under de sista krigen emot Turken, wänt sig strafflösst röfwa och mörda, ätven efter friden någon gång lemnat bedröfweliga spår af grymhet och wildhet, men hwilke troppar hafwa icke, då de återkommit från kriget, som tyckes gilla alt slags wäld emot en fiende, upfylt skogar och landsvägar med stråtröfware och mördare? Jag tror mig böra i försvar taga et folk, som wifit mig så wänligt bemötande, och öfwerhopat mig med så mycken höflighet. Til den ändan

Äligger mig blott med upriktighet berätta hvad jag anmärkt om des seder och lefnadsfatt. Min berättelse bör synas så mycket mera orwåldig, som Resande wanligt plåga finnas benågne at meddela et öfwerdrifwit begrep om de faror, för hwilka de warit blottstålde i de Lånder, som utgöra föremålet för deras undersökningar.

Morlackernes ursprung, hwilke nu för tiden finnas fringspridda öfwer de tåcka dalarne uti Kotar, längs åt floderne Kerka, Eettinga, Navensta, och öfwer det inre Dalmatiens berg, är insvept uti de ouplyste tidehwarfvens mörka natt. Det förhåller sig på samma sätt med flera folkslag, som, i anseende til deras likhet i språk och seder med Morlackerne, tyckas utgöra en enda Nation, utbredd ifrån Benetianska Wiken ånda til Ischafwet. Utflyttningarne af Slavoniska folkslags särskilda stammar, som, under namn af Schyter, Geter, Gother, Hunner, Slaviner, Croater, Alvarer, Vandaler, öfwerfwåmmat Romerska Landskaper, i en tid, då Riket lutade til undergång, hafwa på et sällsamt sätt sett de folkslags åttelångder bortgrumlas, hwilke i de äldste tider, kan hånda på samma sätt inkråttat samma lånder. a) Öfwerlesworne af Ardieerne, Aulariaterne och andre Illyriske folkslag, som fordom nedsatt sig i Dalmatien, och ständigt stretat mot Romerska riket, hafwa sannolikt sjelfkrasde förenat sig med dese främmande Inkråttare, hwilke til språk och seder så nära liknade det folket de under

a) Gøther och Hunner äro icke, såsom Författaren skrifer, grenar af Slavonisk stam.

derkufwat. I början af trettonde århundradet fördrefwo Tatarerne Ungerfke Konungen Bela den fjerde, som flydde til Dalmatiska skårgården. Det är sannolikt, at flere hushåll af detta folk, wid bemålte tilfålle, bosatte sig uti de, emellan bergen, belågne ödesdalar, och frambragte den stam af Kalmucker, som man der ånnu ser fortplantas, särdeles uti Gresskapet Zara.

Mogirys mening, som ifrån Epirus härleder både Uscocker och Morlacker, förtjenar icke mycken upmärksamhet. Dessa folkslags munnart instämmer imedlertid närmare med Rascierne och Bulgarierne, ån med Albaneserne. Om man ån medgaf, at en del af Venetianska Dalmatiens Morlacker utvandrat från Albanien, så wore likwål oafgjordt, hwarifrån de kommit, då de fördom nedsatte sig uti sistnämnde land. För öfrigt gör denne Författare et särskildt folk af Heiduckerne, hwilke, såsom detta ords bemärkelse tillåsnagifwer, aldrig utgjort någon Nation. b)

I sit eget språk kalla sig Morlackerne i allmänhet Ulah. c) Et gemensamt namn, hwaraf likwål, så mycket jag kunnat utforska, inga spår träffas uti de i Dalmatien ånnu öfrige Handlingar före det trettonde århundradet. Det betyder en mågtig och ansenlig man. Namnet Moresulah, eller det genom uttalet försåmrade Morlack, hwilket stådernes inbyggare tillågga detta folk, kunde

A 4

före

b) Helduck betyder egenteligen en Huswudman för et parti, och i Transylvanien en Husbonde. I Dalmatien uttrycker man med detta namn, en rymmare, mördare, stråtröfware.

c) H uti Ulah uttålas hårdt med st. upen.

förråda deras ursprung, och göra sannolikt, at de utwandrat från Swarta hafwets kuster för at bemögtiga sig det land, de nu bebo. Det är trosligt, at namnet More-ulah i första början betecknat mågtiga eröfrare, komme från det haf, som, uti alla med Slavoniskan beslyndade språk, kallas More.

Den Etymologie af namnet Morlack, som är upfunnen af den rygtbare lärde Dalmaten Johan Lucio, och blindt antagen af des Afstriswäre Treschet, förtienar föga upmärksamhet. Densne håfdeteknare påstår, at namnet More-ulah betyder swarte Latinare, fast än ordet More uti Skyriskan icke betecknar swart, och ehuru Morlackerne äro hwitare än Italianare. Då han, uti ordet Ulah, som betecknar magt och anseende fann en gemensam stam til namnen Ulah och Ulack, eller Wallackerne, drog han deraf den slutsats, at Morlackerne och Walackerne nödswändigst borde wara et och samma folk. Men Walackerne tala en förderfwad Latin, och när man frågar dem om orsaken dertil, swara de, at de äro Romare. Fölsakteligen borde också wara Morlacker wara Romare, ehuru deras språk så mycket afwiker från Latinen. Dessa Ulah, härstammande från et Romerskt nybygge, skulle sedermera blifwit underkufwade af Slavonerne, ibland hwilka namnet Ulah omsider iklädt sig egenkap af stålsord, betecknande tråldom, och endast blifwit tillagdt de förakteligaste cläßer af den eröfrande Nationen.

Swagheten af desse ogrundade gifningar skal ådagaläggas genom några få anmärkningar. Morlackerne eller Ulah antogo namn af ädla och mågtige, med lika stort skäl, som hela Nationens stam kallat sig Slaver, eller lysande. Detta ordet Ulah står icke i någon förbindelse med Latinen, och om det werkeligen skulle wara stammen til namnet Malacker, så är anledningen dertill ganska naturlig, emedan det är bekant, at, oaktadt Trajanus grundlagt några nybyggen i Dacien, så war dock landet nästan helt och hållit befolkadt af en Nation, som talade Slavoniska språket äfwen så wäl, som des sednare eröfrare. Det är föga troligt, at desse Slaviske segerwinare, då de welat gifwa namn åt et underkufwadt folk, dertill waldt et ord, som i deras egit språk betydde en ädel och mågtig man.

Det är ingen twiswel, at flere från Latinen härstammade ord träffas i det språk, som talas uti de inre delar af Illyrien. Sådane äro til exempel: salbun, sand, plavo, gul, slap, watenfall, vino, win, capa, mössa, teplo, ljam, zlip, blind, spanta, korg, tkrynia, kista, lug, skog, hwilka synbart härleda sig från sabulum, flavus, laprus, vinum, caput, tepidus, lippus, sporta, scrinium, lucus. Men af dessa och flere dylika ord, på hwilka man skulle kunna meddela en lång förteckning, wore orimligt at sluta, det wåre nyare Morlacker, i rätt led, härstamma från de gamle i Dalmatien fordom nedsatte Romare.

Det är et wanligt fel hos nästan alla de Författare, som utreda folkslags ursprung, at de gerna draga allmänna följder af några få enskildte och obetydliga ting, hwilke wanligen bero af tillfällige och föränderlige omständigheter. Jag twiflar icke, det man ju kan updaga et folkslags första uphof, genom undersökning af dess språk. Men jag är derjämte öfwerlygad, at en djup kånedom at granska och behörigt skilja et tungomåls stamord från de uttryck, som blifwit lånta från främmande språk, är oundärlig, så framt man skal undgå stora misstag. Uti Illyriska språket, som är utbredt från Adriatiska til Werldshafwet, träffas et betydligt antal stamord, hwilke nära likna Grekiska, til och med i de ord, med hwilka räknetalen uttryckas, som dock böra anses för inhemska. Flere Slavoniske ord äro helt och hållet Grekiske, såsom Spugga, Trapeza, Catrida, hwilke utan märkelig förändring kommit från *σπογγος, τραπέζα, κατρίδα*. En myckenhet Grekiska talearter och bokstäfvernas lika skapnad, skal dock icke förmå mig at påstå, det den talrika Slavoniska Nationen härstammar från Grekerna, som instängdes af et trångt lands gränstör; eller ock, at det äldsta af dessa folk, i de längst förflutne tider, eröfrat och befolkat Grekland: det skulle wara äfwen så swårt som onyttigt, at uplysa ämnen af dylik natur, hwilke i alla fall blifwa höljde af fornhåfdens mörker.

En lård Engelsman har skrifwit en Afhandling om Illyriska språkets likhet med Engleskan. Det är onekligt, at någre befryndade ord träffas

träffas i bägge språken. Men såsom dese ord finnas uti Tyskan, som af Sayerne öfverbragtes til England, så borde man undersöka, om de icke snarare hörde til någon munnart af Nordens gamla Celtiska tungomål. I alla fall, skulle jag för min del, icke utan noga betänkande, fälla utslag uti sådane ämnen, åtminstone borde jag förut utvärna en högst träffande likhet, så wäl emellan bägge språkens ordstock, som deras art. Den myckenhet främmande ord, som äro blandade med Italienskan, bewisar, at utan asseende på et folks ursprung, des språk kan innefatta et stort antal främmande uttryck. Utom de Arabismer, Grecismer och Germanismer uti Italienska språket, af hwilka Muratori redan utgifwit en samling, måne det ock icke äger sina Slavonismer? Abbayare kommer af objalati, svalgigiare af sveaciti; barare af varati, ammazzare af maç, wårja och det deraf härstammande magati; ricco af scrichian, lycklig, tassa af çasla; copa af kupa, danza af tanza, bravo af pravo, wäl; briga är rent utaf et Illyriskt ord, som swarar emot samma ords bemärkelse i Italienskan. Med et ord, en stor myckenhet uttryck i Venetianska munnarten, lånte från Illyriskan, bewisa dock icke, at Venetianerne härstamma från Slavonien.

De, som bebo Sjöstäderna och äro werkliga afkomlingar af et Romerskt nybygge, röja icke synnerlig benågenhet för Morlackerna; dese åter hysa för de förstnämnde, så wäl som för Adriatiska hafswets öboer, det största förakt. Dese inbördes owänlige tänkesätt, tillännagifwa nog
san

fannolikt et urgammalt hat, som söndrat desä två stammar. En Morlack bugar för en i staden boende Adelsman, eller för en Advocat, så länge han behöfver des biträde men han älskar honom icke. Han räknar de öfrige af Nationen, med hwilka han ej har något at göra, bland Bodoli, et namn, som är förknippadt med begrep af förakt och wanära. Jag påminner mig här wid det swar en Morlackisk Soldat, som nyligen dödde uti Hospitalet i Padua, gaf en Munk. Denne hade insunnit sig at wid sjuksängen kyssa Soldaten, och wiste icke egenteligen bemärkelsen af namnet Bodolo. Då han tiltalade den sjuke: Min kära Bodolo, swarade denne: Min käre Pater: Jag är, på min salighet, ingen Bodolo.

Den skilnad man träffar i språk, i klädesdrägt, i plågseder och sinnelag, bewisa klart, at de, som bo wid Dalmatiens kassstränder, hafwa et annat ursprung, än bergboerne; eller ock at de, i fall de härstamma från et och samma folk, på olika tider nedsatt sig i detta land, samt under omständigheter, som kunnat aldeles förändra deras gemensamma likhet. Emellan särskilde grenar af Morlackiska folket råder samma åtskilnad, hwilket härleder sig från de särskildte orter, utur hwilka de utwandrat, deras förblanning med andra folkslag, tid efter annan skedde krigståg och fiendteligheter utöfwade emellan deras egne stammar. Kotars inbyggare äro i allmänhet hwitlätte, med blå ögon, breda ansigten och flata näsbor, hwilka anletsdrag äfwen träffas hos de Morlacker, som bebo flätterne i Scign och Snin.

Mor-

Morlackerne från Duare och Bergoraz hafwa deremot castaniebruna hår, olivefärgadt och långlagdt ansigte, samt en förmånlig kroppswårt. Uti dese bägge slägtgrenars sinnelag uptäcker man samma åtskillnad. De ifrån Kotar äro wanligen saktfärdige, höstlige och läraktige. De ifrån Bergoraz äro deremot grymme, inbillke, tiltagsne och öfwerdådige. Dese sistnämnde bo midt ibland ofruktbara och otillgängliga berg, som, i det de öka behofwen, tillika gifwa säkerhet at ostraffadt upfylla dem, och ingjuta en tygellös rofslustnad. Det är möjligt, at de gamle Ardieers och Austariaters blod, dem Romarne förjagat til dese berg, ännu rinner i detta folkets ådror. d)

Deras rofgririghet utbryter wanligen öfwer Turkarna; men, då nöden tränger, spara de ej eller sina Christna grannar. Ibland flera listiga och djerfwa prof af detta folkets bedräglighet, dem man berättat mig, synes följande måla Nationens lynne. En enfaldig Bonde, som besökt marknaden i en närliggande stad, hade på markn nedfatt en kettil, den han nyss köpt, och inlåt sig, sittande jämte sin kettil, uti et alfvarsamt samtal med en af sina bekante. En spitsbof från Bergoraz ankom til stället uplystade kettilen på sit hufvud och blef stående i denna ställning. Ulgaren, som slutat sit samtal och saknade sin kettil, frågade mannen med kettilen, om han icke sedt någon borttaga sin wara. Nej swar

d) Enligt Strabo drefwo Romarne dese folkslag från Hafsstranden, til de inre skarpe och ofruktbare Orter, at föresomma deras ströfverier. L. VII.

swarade spitsbofwen, jag har ej sedt derefter, men om du, såsom jag, satt kettilen på hufwudet, så hade ingen kunnat stjåla honom. Daktadt dylika bofstref, som skola ganska ofta förefalla hos detta folk, kan dock en främling resa i detta land med all säkerhet, och göra sig räkning at blifwa öfwer alt både säkert beledsagad och gästfritt bemött.

Den största fara man har at frukta, är från den myckenhet Heiducker, som undsticka sig uti de branta och wilda bergens kulor och skogar. Man bör dock icke göra sig et öfwerdrifwit begrep om denna fara. Bästa sättet at med säkerhet färdas genom dessa ödetrakter, är at förskaffa sig en betäckning, just af desse årlige personer, som aldrig kunna begå någon trolöshet. Man bör icke låta sig affräckas af den tanka, at desse äro lönnmördare. När man betraktar egenskapen af Heiduckernas bedröfliga lefnadsart, skal man uptäcka omständigheter, som snarare wäcka medömkan, än mistroende. Om desse uslingar, hwilkas antal så omåtteligen förökar sig, hade en mera trolös själ, så wore de, som bebo Dalmatiens Sjöstäder, högligen at beklaga.

Desse Heiducker föra et lefnadsfatt, som liknar wargarnas; i det de kringstryka emellan snart sagdt otillgängliga klippor, upklättra på bergbranterna, at på långt håll uptäcka sin rof; försmäkta uti ödeslika bergkulor och de hiskeligaste hålor; ständigt inom sig ofredade af mistroende; blottstälde för alla årstiders omildhet, ofta stadde i brist på lifwets nödwändigaste uppehälle, eller nödgade at med lifsfara bibehålla sin warelse.

Man

Man borde ej wänta annat än grymma och wåldsamma gerningar af et dylikt folk, som en gång blifwit försatt uti et wildt tillstånd, at ouphörligt retas genom kånslan af sit elände. Men man ser dock med förundran, at Heiduckerne aldrig wåldföra sig på dem, hwilka de anse såsom uphofsman til deras uselhet; at de aldrig ofreda bebodda orter och at de äro resande främlingars trofaste ledsagare.

Deras ströfwerier hafwa intet annat föremål än större och smärre boskapskreatur, hwilka de slåpa i sina kulor, förtära köttet och anwända hudarna til skor. Ut slagta en fattig Bondes ore, för at nyttja köttet och huden, synes wara en ohöfsad tiltagsenhet, den jag ej heller åtager mig ursäkt. Men man bör besinna, at skor äro af yttersta nödwändighet för dessa uslingar hwilkas lott blifwit, at föra et flygtigt lefnadsfätt på de skarpaste platsar, som hwarken hafwa gräs eller matjord, utan äro besädde med hwassa och skärande stycken af sönderbrustna klippor. Hungren drifwer någon gång Heiduckerna utur deras gömen til Herdarnas kojor, der de med wåld taga sig lifsmedel, om man wågrar gifwa dem. I sådane fall är felet på dens sida, som gör motstånd. Detta folks mod swarar emot des behof och hårda lefnadsfätt. Fyra Heiducker draga icke i betänkande at angripa, och det lyckas dem gemenligen, at plundra och slå en Caravan af femton til tjugu Turkar.

När Pandurerne e) fasttaga en Heiduck,
binda

e) Pandour betyder i Slavoniskan en person som fasttager skälmar, stråtröfware.

binda de honom i fe, såsom plågsfeden är på andra ställen i Europa. De affkåra blott hans byrband, då de länge byrorne nedfalla til hålarne och hindra Heiducken at rådda sig med löspande. Det synes enligare med mensklighet, at på sådant sätt försäkra sig om en fånge, än at binda honom såsom et oskäligt kreatur. En Heiduck anser sig för en wigtig person, när han utgjutit de otrognas blod. Et fallit Religionsnit, förent med en, dels medfödd, dels förwårswad grymhet, drifwer dese uslingar at ofreda sina Turkiska grannar, utan at besinna följderna af dessa ströfwerier. Ofta äro deras af fördom intagne, och af en detta folk medfödd håftighet styrde Prester huswudorsaken til dessa utswåfningsgar i det dese upreta och underhålla sina landsmans naturliga hat emot Turkarna.

Morlacken, som bor långt ifrån Hafwet och Garnizonsstäderna är, på hjertats wågnar, mycket olik annat folk. Hans upriktighet, hans förtroende, hans redlighet går någon gång, så wäl uti allmänna samlesnaden, som wid förefallande råttegångar, ända til efterlåtenhet och enfaldighet. Italienarne, som handla i Dalmatien, så wäl som Sjöstädernas inwånare, misbruka mer än ofta detta goda folkets årlighet. Af sådan grund aftager Morlackernes förtrolighet småningom, samt förwandlas i mistroende, och fruktan at bedragas. De mångfaldige prof, de rönt af Italienarnes upförande, hafwa gjort sistnämnde Nations oredlighet til et ordståfwe. De uttrycken: Passia viro (en Sunds årlighet) och Lanzmanzka viro

viro (en Italienares ärlighet) betyda et och det samma uti Morlackiska språket, och anses såsom ganska wanhedrande tilmålen. Denna mindre förmonliga fördom emot Italienare, tyckes böra medföra några följder för en okänd resande; likväl ser man Morlacken, född ädelmodig och gästfri, öppna sin fattiga koja för främlingen, undfåga honom efter yttersta förmåga och aldrig begära, utan fast mer, ofta med entvishet wågra den betalning man honom erbjuder. I detta land har det mer än en gång händt mig, at bjudas til måltid af en person, som aldrig sedt mig, och som förnuftigtwis, aldrig i sin lifstid, kunde hoppas åter se mig.

Så länge jag lefwet, Kan jag aldrig förgåta det förtroliga bemötande jag erfor af Boiwoden Perwan i Coccorich. Min enda förtjenst, i anseende til Boiwoden, war, at han förnam mig wara wån til en af sina wänner. En så obetydelig förbindelse föranlåt honom icke desto mindre, at skicka mig til mötes både hästar och betäckning, at öfwerhoppa mig med de utskäpste wedermålen af landets gästfrihet, och låta ledsaga mig, med sit folk med sin egen son, ända til slätterna i Nasrenta, en god dagsresa ifrån hans hemwist; samt sluteligen at förse mig med så öfwerflödigt förråd af lifsmedel, at jag icke behöfde anwända någon kostnad på hela denna biresa.

När jag lemnade denne förträffelige wårdens hus, följde han och hela hans hushåll mig med sina ögon, och gingo icke tillbaka, förrän de förlorat mig utur sigte. Detta ömma affked up-
B wäckte

wäckte hos mig en rörelse, den jag tillförne aldrig erfarit, och hwilken jag, under resor i Italien, icke gör mig hopp at ofta få känna. Jag medbragte et portrait af denne ädelsinnade man, på det jag måtte hafwa det nöjet, at, oaktadt de haf och berg, som åtskilja oss, se honom å nyo, och tillika kunna gifwa et begrep om Nationens uppißhet i anseende til Höfdingars Klådedrägt. Han tillåt mig äfwen aftefna en af sina små Döttrar, Klådd på helt annat sätt, än qwinkönet i Kotar, och på andra Orter, dem jag genomrest.

Man behöfwer blott bemöta Morlackerne med höflighet, för at af dem niuta all slags tjenstfärdighet, och förwärfwa deras wänskap. Hos detta folk utöfwas gästfriheten af den fattige på samma sätt, som af den rike. Om den sijnämnde undfågnar Er med et lam, eller en helstekt Hammel, så framsätter den fattige en Falkonkyckling, mjölk eller en honungskaka. Denna gifmildhet sträcker sig icke endast til främlingar, utan ock til de landsmän, som behöfwa den samma.

När en resande Morlack tager herberge hos en wän eller slågting, emottages han med samtag af äldsta dottren i huset, eller ock af den unga wårdinnan, om en sådan der finnes. En utländsk resande åtnjuter icke, wid sin ankomst, denna förtroliga ynnest; twårtom, de unge flickorne gömma sig då, eller åtminstone hålla de sig på afstånd. Sannolikt hafwa trågna inbrott uti gästfrihetslagarne hos dem åstadkommit denna skugghet, eller ock har de närgränsande Turkars swarta fjuka äfwen inrotat sig hos Morlackerne,

Så länge någon rik man, (sådana finnas dock icke många nu för tiden) uti sit hus har lifsmedel, så kunna de fattige, som bo i samma by, wara försäkrade om sit underhåll. Derföre ser man ej heller någon Morlack så förnedra sig, at han tigger af resande. Under alla mina resor igenom de landsorter, som bebos af detta folk, har jag aldrig träffat någon enda tiggare. Det har twårtom någon gång händt mig, at jag nödgats begära et eller annat af fattige herdar, hwilke, oaktadt deras egen fattigdom, af godt hjerta gifwit mig hwad de haft för handen. Annu ofstare då jag, under den brännande hettan, genomfor slättbygden, kommo fattige landbrukare mig til mötes, och sjelfmante erbödo mig wedergwickselser med en öppenhjertig och rörande förtrolighet.

Morlackerne förstå aldeles icke hushålla med det lilla de ega. I denna del likna de fullkomligt Hottentotterne, och då något särdeles tillfälle inträffar, förtära de ofta på en wecka det förråd, som kunnat wara tilräckligt för flera månader. Et bröllop, en til något helgons åra instiftad högtidlighet, en slägtings eller wåns ankomst, med et ord, hwarje anledning til wällesnad, föranlåter dem at utan hof förtära de lifsmedel, som äro at tilgå. Deremot plåga de sig sjelfwa med den enda art hushållning, wid hwilken de want sig, nemligen besparandet af sådane ting, med hwilka de borde skydda sig emot årstidernas strånghet. När en Morlack, som bär ny mössa, öfwerskaffas af en regniskur, astager han mössan, och uti hårdar håldre orvadret med bart hufvud. än blott

bidade mig redan der med en skånk från sin Herre bestående af en kruka kallt vatten, et kåril *Pitto* och några höns. *Máhu* infann sig strax derpå i egen person, beledsagad af *Jubiga* eller *Vice* Konungen af *Whida*, och lyckönskade mig i Konungens namn til min ankomst. Derefter följde en skånk ifrån Konungen nemligen et får, några hemfoglar, två krukor *Pitto*, två korgar mjöl, en *Calébas* med Palmolja, en annan med salt och omfider en flaska brånvin.

INNAN jag går vidare, är nödigt at beskrifva de Ämbeten och färskilde Personer, som framdeles förekomma. Förste *Ministern* kallas *Tamega*. Han är den främste *Civile* Ämbetsman i Riket och står i vårdighet närmast Konungen. Ibland alla Underfåtare är ock han den ende, af hvilken Landets Konung icke åger, at efter godtycko aflå hufvudet. *Tamegas* skyldighet är at bistå Konungen med sina råd, och bitråda honom vid Regeringsårenderna. Efter Konungens fränfalle, tilhörer *Tamega*, at i samråd med *Máhu*, ibland Prinssarne utvälja Thronföljare. Den sonen som först födes Konungen, efter hans antråde af regeringen, anses väl såsom egentelig arfvinge til Riket; likväl åga de anförde Ämbetsmän mægt, at då de anse den förmodade Thronföljaren ovärdig, gifva företrädet åt någon af des bröder, hos hvilken de tro sig finna större förtjenst och skicklighet

lighet — Näst *Tamega* i vördighet råknas *Máhu*, som äfven är et Kongligt Råd, men tillika förrättar en *Ceremonie-Måftares* syfla. Han har bestyret och vården om Hofvets offentliga lustbarheter. Äfven åligger honom at draga omsorg för alla främlingar, som besöka *Dahomej*, de må vara *Europeer*, eller *Morer*, eller *Gesandter* från närliggande *Neger-Stater*, *Tamega* och *Máhu* äro Domare i alla brottmål, och endera af dem vistas ständigt hos Kouungen, at gifva honom vid handen alt det, som förefaller. — *Agaau* är *Armeens* högste Befälhafvare. *Jubiga* är *Vice* Konung af *Whida*. Hans titel bokstafligt öfversatt, betyder: *det hvita folkets Höfdinge*. *Schahu* är Öfverstallmästare. Han har upsyn öfver förbrytare, och bivisar alla straffs verkställande. Äfven åger han inseen det öfver de planteringar, hvilka förse Konungens hushåll med lifsmedel, och måste noga tilse at de qvinspersoner, som lägga hand vid jordens bruk, fullgöra sina skyldigheter. Desse äro de förnämste Ämbetsmänne i Riket; men deras syflor äro icke ärftelige, utan bortgifvas af Konungen såsom en synnerlig ynnest, i den mån han fattar förmånligt begrep om personens skicklighet och egenkaper.

HOFVET var just nu sysselsatt at fira en stor högtidlighet, som råcker flera veckor, och deraf fått sit namn, at den årliga skat-

der som annorstädes, split och uptråden af forgeslige foljder.

Om wänskapen hos de Morlacker, hwilkas seder icke blifwit förskämde, är orygglig och helig, så äro deremot fiendskaper icke mindre faste och nästan outsläckelige. De gå från fader til son. Mōdrarne underlåta aldrig, at, redan i späda ste åldren, hos sina barn implanta pligten at hånna en mördad fader, och til den åndan wisfa de dem ofta den aflednes blodiga skjorta eller wapn. Hånndelystnaden är så införlifwad med detta folkets natur, at de kraftigaste föreställningar icke förmå utrota densamma. En Morlack är af naturen böjd at göra sina likar godt och betygar sin tacksamhet för de minsta tjenester; men han wet icke hwad det är at förlåta oförrätter. Hånnd och rättwisa bortblandas i hans hufvud, och innesfattas under et gemensamt begrep; en förblandelse, som, at säga sanning, tyckes hafwa tildanat det äldsta begrepet af rättwisa. Detta folk nyttjar et dagligt och fullkomligen gilladt ordspråk: ko se ne osveti, onse ne posveti: Den som icke hånnar sig, han helgar sig ej heller. Det är märkligt, at, uti Illyriska språket, osveta betyder både hånnd och helgelse, lika med det deraf härstammande ordet osvetiti. Slågters uråldriga misshälligheter utgjuta blodströmmar, ännu efter längst förflutna tider. Uti Albanien skola dylika hånndeplygter åstadkomma ännu förfärligare foljder, och de upretade sinnen sågas der wara ännu swårare at stilla. Den sagtmodigaste Albanesare skal kunna utöfwa den omenckligaste

ste hämnd. Han tror sig uppfylla en pligt, i det han begår et brott, högre aktar en inbillad hedder, än lagarnes helgd, och med berådt mod, blottställer sig för det hårdaste straff.

Den, som mördar en wål beslägtad Morlack, nödgas wanligt taga flykten och en lång tid uppehålla sig på flera särskildta orter. Om han är nog skicklig, eller ock nog lycklig, at undkomma sina fienders förföljelser, och derjämte funnit utväg at förwårftwa sig något förtåd af penningar, så bemödar han sig, at, ester en skålig tids förlopp, erhålla tilgift. At afhandla förlikningswilforen, begår han då et slags lejd, hwilken håles obrottligt. Han förskaffar sig medlare som på bestäm'd dag sammankalla bägge de stridige slågter. Ester wiða förberedelser införes den brottslige uti rummet til de församlade, hwarest han nödgas krypande på händer och fötter, framslåpa sig utåt marken, samt om halsen bära de wapn, med hwilka han begådt mordet. Under det han befinner sig i denna obehöwamliga och förödmjukande ställning, håller en, eller flere, af de närwarande slågtingar, et loftal öfwer den dödade anförwandten, hwilket stundom än mera uppretar de förfördelades wrede och förfätter den brottslige i lifsfara. På några orter hota de hämndkråswande slågtingar den närwarande mördaren; sätta sina wapn på hans strupa och låta icke, utan mycket motstånd, förmå sig at taga lösn för det utgutna blodet. I Albanien kostar en sådan försoning ganska mycket; hos Morlackerne åter winnes den ofta med måttlig kostnad; men under

handlingen slutas alltid med en god måltid, som består af den brottflice.

Morlackerne äro af naturen mycket qwicka och tiltagsne, derföre lyckas dem gemenligen alt hwad de företaga. De blifwa förträfflige Soldater, om de wäl anföras. Uti sista kriget med Porten, nyttjade den tappre Generalen Delfino, som från Turkarne eröfrade en ansenlig del af Dalmatien, Morlacker til all slags krigstjänst, men i synnerhet til Grenadierer. I handelsärenden äro de öfwermåttan skicklige, och lära med lätthet läsa, skrifa och räkna, äfwen sedan de kommit nog til åren. Man berättar, det i början af detta århundrade, herdarne flitigt syhelsatte sig at läsa en stor bok af Theologiskt, Moralistiskt och Historiskt innehåll, hopsamlad af en wif P. Dibovich och flera gånger tryckt i Benedig med Cyrilliano-Bosniska bokstäfwer, som i det närmarste likna de Rysska. Det hände då ofta, at, när någon af deras Lärare, som war mera wälment än lärde, på predikstolen, råbråkade en eller annan Biblisk händelse, en af åhörarne tillät sig säga: Nie tako. Det är icke så. At förefomma en sådan förargelse, föll man på den utwäg, at hopsamla alla exemplar af bemålte werk, som på den grund blifwit öfwermåttan sällsynt i Dalmatien. Deras qwickhet röjer sig också i stickandefall. En Morlacker från Seign, som i Benedig war närwarande wid en, efter sista kriget, anstald utwörpling af fångar, blef warse, at man gaf flera Turkiska Soldater emot en Venetiansk Officerare. En af Turkiske Gesandterne, yttrade sig

sig derwid med en art spotsfhet, at Benetianerne syntes göra en slåt handel. Wet, sade Morlacksen, at min Förste gerns gifwer flera åsnor för en god häst.

Daktadt den lyckligaste gifwa at fatta alt, hafwa dock Morlackerne en högst ofullkomlig kunskap om det, som hörer til Åkerbruket och Boskapskötslen. En denna Nation besynnerligen tilhörig enwishedet at följa förfädernes forspor, jämte den ringa möda man gör sig at öfwertryga dem om fördelarne af de nyares hushållningsfätt, kunna naturligtwis icke hafwa annan werkan. De lemna sina kor och får blottstälde för lustens, köldens och icke sällan för sjelfwa hungrens wåldsamhet. Deras plogar och öfrige åkerredskap tyckas wara hopfnickrade i konsternas späadaste ålder, och likna så litet våra anstalter, som jordbruket i Triptolotemi tidehwarf liknar det närwarande. De tilreda både ost och smör, på sit fätt skälige nog, endast mjöiken handterades med mera snyggghet.

Stråddarekonsten går icke utom den urgamla och oföränderliga snitten, och kläderna göras ståndigt af et och samma slags tyg. Et klåde, som är owantligt smalt eller bredt, förwillar straxt Morlackiske Stråddaren och gör hela hans skicklighet til intet.

De hafwa något begrep om färgkonsten, och deras färgor äro werkeligen icke at förakta. Deras swårta göres med barken af en ask, den de kalla Zasea, på hwilken de gjuta watn med jernslagg, samlat uti Hoffslagarnes werkstäder. Af

wild Pastel, torkad i skuggan och fukt några timmar, erhålla de en wacker mörkblå färg. Gult och brunt hemta de af et träd Scodano, det de kalla Raci, och draga åfwen den förstnämnde af dessa färgor, från et slags Jolster, hos dem bekant under namn af Puzzalina. De äro ock wane at färga sina tyger i kallt.

Nästän alla Morlackiska Qwinnfolk brodera och sticka. Deras broderier äro artige nog, samt aldeles lika på bägge sidor af tyget. De förfärdiga en slags genombruten sömnad, den Italiens skorne icke kunna eftergöra, och af hwilken de bestjena sig at göra et slags halfstösjar, Nazuwka, dem de nyttja i sina Papoucher och Oporche eller skor. I dessa orter träffas också wästolar, för gröfre ylle och linnetyger, men qwinnkonnet arbetar föga i dem, emedan hushållningsgöromålen icke lemna någon synnerlig tid öfrig för sittskor.

Uti några städer, såsom Berliska, tilwerkas stenkåril, hwilke, ehuru de äro groft arbetade och endast brände uti landtmannens i jorden gräfde ugnar, med tiden så hårdna, at de i styrka öfwerträffa Italienske Krukmafares arbeten.

Morlackerne både de, som bekänna sig til Romerska Kyrkan, och de, hwilke antagit Grefiska bekännelsen, hafwa mycket underliga Religionsbegrep. Prästernas okunnighet, hwilke borde uplysa dem, qwarhåller dem fast mer uti de orimligaste meningar. Morlackerne tro på häremästare, spöken, wålnader, beswårjelser och trollerier, så hårdnackadt, som skulle de, genom

tusende profs erfarenhet, wara öfwerlygade at lida lika wareser werkligen gifwas. De stå åfwen i den tanka, at Vampyrer finnas, hwilka man på samma sätt som i Transylvanien, tillägger et begår at suga barns blod. Då någon person, om hwilken man har den mistänka at han kan blifwa Vampyr, eller, såsom de säga, Vakodlak, dör, affkåra de hans knå-senor och sticka kroppen öfweralt med nålar, hwilke bågge förrättningar skola förekomma, at den döde icke går igen. Stundom hånder, at en Morlack som på det yttersta tycker sig kånna någon långtan efter barns blod, ålägger sina arfwingar at förrätta nämnde operation innan begrafning sker.

Den hjeltemodigaste Heiduck tager flykten, i fullaste språng, wid första åsyn af et ting, det han kan mistänka för spöke eller tomtgubbe; och sådane syner wisa sig ofta för detta folkets lätt-rörda, lättrogna och med fördomar upfyllda inbillning. De blygas icke öfwer denna swaghet, utan förswara den fast mer med en grundsats, som har likhet med en vers utur Pindarus: Fruktan för spöken drifwer til och med Gudarnas barn på flykten. Morlackiska Dwinfolken äro naturligtwis ån mera både lättfrämde och inbillningsswage, ån männerna. Många hafwa så länge hört sig anses för trollpackor, at de sluteligen inbilla sig werkeligen wara det. ¶

Deße gamle trollpackor tros kunna utöfwa allehanda håyerier. En af de wanligaste konstler består deri, at de beröfwa andras för mjölken och dermed uträtta at deras egne mjölka desto ömni-gare.

gare. De göra stundom det, som är mera undransvärdt. Man har berättat mig en händelse om en yngling, utur hwilken tvåanne trollgummor, under sömnen, borttagit hjertat, för at stecka och förtära det. Stadd i en djup sömn, märkte ynglingen icke sin förlust; men då han wakenade, kände han hjertats rum wara tomt. En Franciscaner Munk, som låg i samma rum, och icke sof, såg ganska wäl hela förvåttningen, men war af samma trollpackor så förhårad, at han icke kunde hindra deras företagande. Då kjusningen, i det ynglingen wakenade, förlorade sin kraft, smorde de elake gummorne sig med et slags olja och flöggo sin fos. Munken skyndade sig derpå at taga det halstreckta hjertat af glöden, återgaf det sin egare, som swäljde det samma och naturligtwis strax kände, at hjertat intagit sin wanliga plats. Munken upprepar ofta denna händelse och bedyrar edeligt, at så tilgådt. Det enfaldiga folket, som hörer honom, wägar icke mistänka; at et rus kunnat förorsaka denna synwilla, eller at de tvåanne qwinspersoner, af hwilka den ena aldeles icke war gammal, haft uti sofrummet något annat ärende, än det at trolla. Om någon Morlack lider en olycka, tilskyndad genom desse så kallade Ujestize eller håyerkor, tager han sin tilflykt til et annat slags gummor, af samma skrå, kände under namn af Bahornize, som til intet göra de förstnämndas trollerier. Den, som är nog otrogen, at twisla på detta Magiska Systemets riktighet, blottställer sig för bågge dessa stridiga partiens hämnd.

Emellan Romerska och Grefiska Kyrkans
Trosförwanter råder et outsläckt hat, hwilket
desse Religioners Präster icke uphöra at under-
blåsa. Det ena partiet berättar om det andra
tusende skändeliga handlinger. Latinernes Kyrkor
äro fattige, men snygge; Grekernes äro äfwen
fattige, men derjämte ytterst osnygge. Wid en
Kyrka i Morlactiet har jag sedt en Präst, sit-
tande på Kyrkogården, bitta qvinnor, som om-
kring honom lågo på knä. En besynnerlig ställ-
ning, som tillkännagifwer detta goda folkets ofskyl-
diga plågseder. De hysa för Altarens Tjenare
en djup wördnad, en oinskränkt undergifwenhet, et
fullkomligt förtroende. Osta handtera desse Prä-
ster sina får på krigsmanswis, och föra dem til
rätta med prygel; de förswara så wäl detta för-
hållande som andra offentliga botöfningar, med
äldsta församlingens exempel.

Prästerna misbruka derjämte de fattige bergs-
boernes lättrogenhet och förtroende, i det de til
högt pris til dem försälja widskapelige förwarings-
sedlar och andre waror af samma halt. På desse
sedlar, som kallas Zapiz, skrifwa de, på et syn-
nerligt sätt, något helgons namn. Stundom af-
skrifwa de gamla och förnötta sedlar, och tilläg-
ga någon ny orimlighet af egen uppfinning. De
tillägga dessa Zapiz ungefär samma kraft, som
Basilidianerne tillade sina oformalige halshängen.
Morlackerne bära dem insyddde i mösan, at tjena
til förwaring och afböjande af hwarjehanda sjuk-
domar. I samma affigt binda de dem ofta wid
sina kreaturs horn. Den betydliga winst Prä-
sterna

sterna draga af dessa papperslappar, föranlåter dem at på alt möjligt sätt underhålla deras anseende, oaktadt, de ensaldige, som af desse medel betjena sig, ofta måste erfara deras kraftlöshet. Det är märkligt at äfwen de närgränsande Turkar hoptals infinna sig och köpa dylika sedlar af Christna Präster, hwilket ån mera öker affättningen af denna handelswara.

En annan del af Morlackernas widsképelse, och hwilken icke är aldeles obekant ibland allmoggen uti Italien, består deruti, at de tilägna koppar och silfvermynt från nedra Tyskland, så wäl som Benetianske penningar utur medelåldren, dem de i allmänhet anse för den H. Helenas Skådesmynt, en besynnerlig kraft emot fallandesot och andra sjukdomar. De tilskrifwa också Ungeriske mynt, eller de så kallade Petizzes, samma werkan, i synnerhet då desse på fransidan föreställa Jungfru Maria med barnet, Frålsaren, på högra armen.

De Turkar, som med wördnad bära dylika Zapiz, samt offra och betala mågor in för Jungfru Marias bild, — en dyrkan, hwilken utan twiswel strider med Alcoranens föreskrift, — falla uti en uppenbar motsägelse, i det de wågra beswara den, bland strandbyggarne, brukliga hålsning: Huaglian Islus, Lofwad ware Jesus! Derföre plåga de, som resa i gräntsorterna, hålsa hwarandra med et Huaglian Bog. Lofwad ware Gud!

Den oskyldiga frihet, som är en naturlig följd af herdalefnaden, bibehåller sig, ännu i Morlackiet;

lackiet; åtminstone träffas deraf, uti de från hafs-
stränderna aflögse Landsorter, några utmärkte spår.
Folkets öpenhjärtighet lider der intet tvång af en
wördnadstull förbehållsamhet. Den wisar sig i
full dag utan asseende på omständigheter. En
tåck Morlackisk flicka möter händelsewis en lands-
man, och gifwer honom et ömt samntag, utan
at derwid inom sig känna någon brottlig tanka.
Jag har sedt hustrur, flickor, barn, gubbar, in-
bördes kyssa hwarandra, i den mån de samlades
på Kyrkogården, så at hela församlingen tycktes
utgöra et enda hushåll. Det samma har jag ock
sedt på Stadstorgen, der Morlackerne infinna sig
at sälja sina waror.

Wid högtidliga tillfällen tillåta de sig, utom
kyssar, wisar friheter, dem wi skulle hålla för sö-
ga anständiga, men hwilka de icke anse för så-
dane, i det de förklara dem för obetydliga skämt-
lekar. Emedlertid grundläggas wanligt genom
detta skämt de egentelige kärlekshandlingar, som,
då de älskande fins emellan öfwerenskommit, ofta
slutas med brudars bortröfwande. Det händer
sällan, at en Morlack förnedrar, eller bortförer
en flicka emot hennes wilja. I dylikt fall skulle
hon wisserligen göra et tappert motstånd, emedan
detta lands qwinkön icke estergifwer männerna i
styrka och mod. Nästan alltid utsätter flickan
sjelf tiden och rummet, då hon bortröfwas. Hon
widtager denna utwäg at befria sig från en flock
älskare, dem hon kan hånda uppehållit med sa-
gra löften, eller af hwilka hon til äfwentyrs
emottagit några artiga begäfringar, såsom en
mefings

mehingsring, en liten knif, eller något dylikt af ringa värde.

Morlackiska qwinfolken putsa sig någorlunda, så länge de äro ogifta, men så snart de blifwit hustrur, öfwerlemnade sig åt den största osnygg-
het, liksom wille de dermed göra det förakt, de lida af sina männer rättwist. Man bör dock icke göra sig räkning på några angenäma utdunstningar wid Morlackiska flickors annalkande; de smörja sit hår med smör, som, då det hårsfnat, sprider en odrägelig stank.

Morlackiska qwinfolkens klädedrägt är icke lika i alla Landsorter, men faller sig i allmänhet besynnerlig för främmande ögon. De ogifta flickors drägt är deruti skild ifrån hustrurnas, at de förre på hustrudet bära en hop sällsamma prydnader, då deremot de sednare icke wåga an-
norledes betäcka sina hustrud än med en tillknuten nåsduk, som stundom är hwit, stundom färgad. Flickorna påsätta sig en skarlakansröd mössa, ifrån hwilken en slöja wanligt nedhänger på arlarne och utmärker en förwarad oskuld. Denna mössa är utsirad med många skådepenningar, ibland hwilka ofta dyrbara antiquer träffas, samt med siligrams-arbeten, såsom örhängen, och silfwerkedjor i hwilkas ändar sitta halsmånar. De, som bära högsta hustrudbonaden, anse sig bäst utsmyckade.

Somliga tillägga äfwen glaspärlor af ät-
skillig färg, infattade i silfwer. De fattige bära sådane mössor utan prydnader, eller ock endast sirade med utländska snäckor, glaskulor upträdde
på

på trådar, eller några runda tennbitar. Dessa möfors förnämsta förtjenst, som för anlåter de tåc-
Faste ortens flickor at på dem slösa sin goda smak,
består deruti, at de, med sin glans, ådraga sig
åskådarens upmärksamhet, och klinga wid hufvuds-
dets minsta rörelse. I somlige Landsorter sätter
man på dessa möfor färgade siädertoffar, som lik-
na horn; på andra ställen pryder man dem med
pannacher af uptrådda glasperlor, eller qvastar af
gjorda blommor, köpte i Sjöstäderna. Uti denna
blandning af löjeliga och orimliga prydnader ses
likwål stundom någon gnista af smak och snille
framlysa.

Deras högtids lintyg äro broderade med
rödt silke, ja, icke sällan med guld. De sticka
sjelfwe dessa lintyg under det de walla sin boskap,
och den noggranhet, de derwid under gåendet och
utan båga iagttaga är werkeligen förundranswärd.
Dessa lintyg tillknäppas wid halsen med tvåanne
hakar, som kallas Maite, men äro annars öpne
utför bröstet, på samma sätt som mankonets
skjortor.

Så wäl hustrur som flickor bära halsband
af glaspärlor utaf åtskillig färg, uptrådda utan
ordning. De belasta ej allenast sina fingrar med
en myckenhet ringar af mäsing eller silfwer, utan
ock handlederna med armband af läder, betäckte
med plåtar af tenn eller silfwer, efter hvars och
ens förmögenhet. De äro icke omtänkte at för-
skaffa sig et snårt lif, och i sina lifstycken, som
äro utsmyckade med pärlor eller snäckor, sätta de
hwarcken jerntenar eller fiskben. Der detta lif-
stycke

stycke förenas med fjortelen bära de et bredt bälte af färgad ull, eller ock af läder, prydt med tenns-plåtar. Denna fjortel är i kanterne utsmyckad med snäckor, och kallas modrina, emedan han alltid är färgad med en mörkblå färg, som kallas Modro. Deras kostor, eller Sadak, göras af ylletyg, så wäl som fjortelen; wäcka til tjockbenet, och hafwa skarlakans röda kanter. De ogistas strumpor äro alltid röde, och deras skor eller Opanke, af samma skapnad som männernas, bestå af en obarkad lädersåla, med öfwerläder af slåtas de fårskinnensremmar, kallade Opute. De sammanbinda dese läderremmar åfwan på fotbladet, så at hela fotbonaden liknar de gamlas halffstöflar. Ehuru rikt et hus är, tillåter man aldrig flickorna bära annat slags skor, men de gista kunnna afslägga Opanke, och antaga tofflor eller Papuzze, efter Turkiska sättet.

Flickorna dölja sit slåtade hår under mösan. Hustrurna låta deremot sina hårslåtor falla framåt bröstet; hopknyta dem ock någon gång under hakan. De fastbinda alltid wid dem glaspårlor, skådepenningar, eller andra genombårade mynt, på samma sätt som Tatarerne och de wilde i America. Den flicka, som låter släcka sin åra, blottställer sig för den fara, at Prästen offentliggen, i hela Församlingens åsyn, afrycker henne den röda mösan samt, at någon af hennes slågtingar, afklipper henne håret, til wälförtjent nesa. Således, om det händer, at någon flicka brister i aktning emot sin egen heder, afslägger hon frivilligt en hufwudbonad, som bör tjena til bewis
af

af en förwarad ofskuld, och öfvergifwer gemensliggen sin födelseort.

Det är ganska wanligt hos Morlackerne, at en yngling, född på wida aflägsen ort, friar til en flicka. Dese ågtenskap afgöras emellan föräldrarne å ömse sidor, utan at de tilkommande makarne sedt hwarandra. Orsaken til dessa långa wåga förbindelser är icke brist på flickor i Byn eller granskapet, utan friarens begär, at besynas med en widsträckt slägt, ryktbar at hafwa främbragt stora män. Friarens fader, eller någon annan gammal slägtning å hans sida, infinner sig at begära flickan, eller rättare, någon flicka utur et hus af åfwannämnde beskaffenhet, emedan walet wanligen icke stadgas förr än man derom gjordt sig underrättad. Man wisar honom alla flickor i huset och han wäljer efter sin smak, dock förbigår han ganska sällan den äldsta. Man afslår nästan aldrig en sådan begäran, ej heller uppehåller man sig länge med undersökningen af dens wilkor, som önskar blifwa måg. En Morlack gifwer ofta sin dotter åt sin egen dräng eller åt en ringa jordbrukare, på samma sätt som de gamle Patriarcherne. Så litet wårde sätter man på en hustru i dessa orter.

Icke desto mindre njuta döttrarne, i sådane fall, en rättighet, den könet i andra Länder gerne skulle önska sig ega, och på hwilken det med all billighet kan göra sit anspråk. Då man bewiljat den åstundade flickan, uppsöker bönemannen friaren, och förer honom til sin tilkommande brud, på det de unge tu må lära känna hwarandra.

Om nu deras tycke inbördes instämmer, så är saken afgjord. I somlige Landsorter plågar flickan, innan hon gifwer sit ja, gå at bese friarens hus och slågt, och hon åger frihet at bryta öfwerenskomnelsen, om friarens hem, eller anförwanter icke falla henne i smaken. Är hon deremot nögd, så återgår hon til sin faders hus, at följd af sin tilkommande man, samt hans slågtingar och wänner.

Då den til bröllopet utsatta tiden infaller, sammanfallar brudgummen sina förnämsta slågtingar, hwilka på sådant sätt församlade, kallas Svati; dese begifwa sig til brudens hus, ridande på sina bästa hästar och klådde i högtidsdrägt. Egenteliga prydnaden som utmärker en bröllopsgäst, är en på mösan fåstad buske af påfogels fjädrar. Hela sällskapet är wäl bewäpnadt, för at kunna förswara sig mot deras anfall och försåt, som til äfwentyrs skulle wilja störa högtidligheten.

Fordomdags hade man skål at frukta sådane oförmodade anfall. Man ser af Nationens gamla Hjertesånger, det friare bemödade sig at förwårswa företräde genom wiså modiga gerningar, eller synnerliga prof af wighet, sticklighet och snille. Uti et gammalt Skaldestycke, författadt öfwer Boywodens, Jancos af Sebigne, bröllop, hwilken war samtida med den ryktbare Georg Stratiotich med tilnamnet Scanderbeg, låses, at bröderne til en wiså Zagna från Temeswar, hwilken slička bemålte Janco begårt til ågta, sedan denne blifwit betagen af et rus, föreslagit honom

et slags wadkämp med det dubbla wilkor, at gifwa honom sin syster, så framt han wann, men at dråpa honom, deråst han tappade. Först framstälde de et spjut, på hvars ända et äpple satt, och tillsade Zanco med wänlig upsyn: med din pil bör du nedskjuta detta äple; men om du fesar, skal det kosta dit hufwud, och du gå miste, om din sköna brud. „Det andra profwet, som föreslogs war, at Zanco borde, uti et språng hoppa öfwer nio i bredd ställda hästar; och det tredje profwet bestod deruti, at han, ibland nio hölida flickor, skulle igenkänna sin brud. Zanco, tapper krigsman, men föga skickelig i detta slags riddarespel, satte en af sina brodersöner i sit ställe, hwilket, enligt den tidens bruk, war lofligt. Den utwäg Zancos brorson Zeculo, widtog at igenkänna sin farbroders fästmo, förtjenar ansöras, ehuru detta afbrott redan blifwit nog långt. Han utbredde sin kapp på marken, kastade på den samma en göpn gullringar, wände sig derpå til de hölida fruntimren, sågande: Kom hit och hemta dessa ringar, du sköna barn, som är ämnad til brud åt Zanco; men om någon annan dristar uträcka sin hand, wil jag med denna sabel i et hugg skilja des hufwud och arm från kroppen“. Alle fruntimren drogo sig förskräckte tillbaka, utom Zancos brud, som framkom, uptog ringarne och med dem prydde sina hwita händer. f) Denne Zeculo hade werkeligen en särdeles gäflwa at uptäcka masquer.

C 3

Den

f) Detta skaldestycke är dock icke aldeles enligt med Historiska sanningen utan widare utfördt, men röjer dock folkets smak.

Den som efter så beskaffade prof, likfulle fick förgen, sökte med wåld hålla sig skadeslös för det företråde man gifwit en annan, och hwaraf han trodde sig lida orätt. Sålunda upkommo stundom blodiga twister. På de gamle Slavers grafwårdar, som ännu träffas uti Morlackiska skogar och ödemarker, får man se grofwa bildhuggerier, hwilke föreställa dylige kämpar.

Bruden föres hölid til Kyrkan, omgifwen af Suati, alle til håst. Efter förrättad wigsel, leds sagnar man henne tillbaka til sin faders hus, eller ock til brudgummens hemwist, så framt det är nära belägit, och det under böfeskott, glädjehrop och flere betyg af bullersam fågnad. Under återfärden, så wål som under måltiden hwilken begynnes strax efter återkomsten från Kyrkan, har hwar och en Suati sin särskildta sybla at iagtaga. Parvinaz går främst och sjunger, på något afstånd från brudskaran. Bariactar swänger en sidenflagga, som är fästad wid en lants hwilkens spits förer et åple. Wid anseeligare personers bröllop ser man tre eller fyra sådane flaggdragare. Stari Suat är förnämsta gästen i laget och denne hederspost gifwes alltid åt den anseeligaste personen inom släkten. Stachés emottaga befallningar af Stari Suat. De två Diveri, hwilkas göromål är at uppåsa bruden, böra wara bröder til brudgummen. Kuum är et slags fadder, och Komorgia eller Sek-Sana, taga wara på hemgiften. En Chiaus bär en staf, och förordnar om fram och återtagget, i egenkap af Ceremonie-Mästare, han ropar med hög röst;

Bre-

Breberé, Davori, Dobra Srichia, Jara, Pico; idel namn af folkets fordna husgudar. Buklia är et slags marskalk eller munskänk, och gör tjenst både under resan til Kyrkan och wid bordet. Dese syflor föröfkas til dubbelt eller och tredubbelt antal, i mån af sällskapets wärdighet, behof och storlek.

Första bröllopsdagen gifwes stundom måltid uti brudens, men oftare uti brudgummens hus, dit Suati begifwa sig strax efter wigslen. Framför brudskaran ser man tre eller fyra kapplöpare, af hwilka den, som först ankommer til brudhuset, undfår til belöning en Mahrama, eller nåsduk, broderad i bägge lanternerna. Domachin eller wården, går emot sin sonhustru, åt hwilken man, medan hon ännu sitter til häst, räcker et, från någon af grannarna, lånt barn, det hon bör smeka. Förrån hon ingår i huset, kastar hon sig på knä och kysser tröstelen. Svärmodren eller någon annan gumma af släkten, gifwer derpå bruden et säll, upfyllt af korn och små frukter, såsom nötter eller mandlar, dem hon kringströr göpntals åt den bakom henne stående brudskaran. Bruden äter icke den dagen i sällskap med sina slägtingar, utan wid et särskildt bord med Stachel och de två Diveri. Brudgummen äter sätter sig til bords med Suati, men wågar dock icke på bröllopsdagen hwarken sönderskära eller stycka sin egen mat. Kuums skyldighet är, at åt honom sönderskära brödet och köttmaten. Domachin uppgifwer skälarna, på hwilka Stari Suat, i stöd af sin wärdighet, gifwer första swaret. Wanligt går Bukkura, som är et slags rymlig

C 4

tråd-

trådbågare, de första warfwen omkring sällskapet, under önskingar för trons walgång, eller några skålar til de ansenligaste männers heder. Wid dessa måltider råder för öfrigt det största öfverflöd, hwartil äfwen Suari bidraga i det de, hwar för sig medföra sin lott af förrådet. Måltiden börjas med frukt och ost, och slutas med soppa; et bruk, som är aldeles tvärt emot våra plågseder. Ibland köttmaten, som i stora högar upstaplas, ser man eid, lam, höns och stundom willebråd; men sällan eller aldrig kalf, åtminstone hos sådane Morlacker, som icke antagit utländska seder. Denna affty för kalfkött är ganska gammal och omtalas redan af den H. Jeronymus. Pomco Marnawich, en infödd Bosniak, som skref i början af förledne århundrade, intygar, at, ända til hans tid, de Dalmater, som icke blifwit smittade med främmande laster, afhöllo sig från kalfkött, såsom en oren spis. Om brudparets anförwanter af qwinkönet, såsom wanligt är, bjudes til en sådan högtidlighet, äta de särskildt, och aldrig wid samma bord med männerna.

Eftermiddagen tilbringas med gåtor, kroppsöfningar, dans och gamla wifors uprepande. Efter slutad måltid, då man för de tre högtidlige skålarne gjort behörigt besked, ledsagar Kuum brudgummen til bröllopskammaren, som alltid är antingen en källare eller et af de wanlige ställrumen. Han affärdar derpå straxt Stachés och de två Diveri, som ditfört bruden, och förblifwer ensam hos de nygifsta. Om någon bättre
bådd

bädd än en halmkärstua är för handen, så sängleder han dem der, och sedan han aflådt brudens gördel, tillsäger han dem äfwen at aflåda hwarandra. Fordom war det Kuums pligt, at helt och hållit aflåda bruden, och til följe af denna plågsed, har han ännu den rättighet at kyssa henne, enär hon träffas; en förmån, som för någon tid kan wara angenäm, men i längden blifwer beswårlig. Sedan brudparet gjordt sig ledigt, går Kuum sin wäg, men lyfnar wid dörren, så framt någon sådan finnes. Derpå gifwer han det fullbordade ågtensskapet tilkänna med et pistolskott, hwilket af Suati beswaras med en salswa utur deras skutgewår. Om brudgummen icke finner sig nögd med den belågenhet, uti hwilken han träffat sin brud, så afbrytes hela bröllopsglädjen. Morlackerne göra dock icke så stort owäsende af en dylik händelse som Ukraines inwånare, ehuru dese bägge folkslag för öfrigt mycket likna hwarandra i klåddragt, seder, uttal och straffningsfätt. Malo Rusianerne plåga dagen efter bröllopet, gå omkring til grannarna, samt wisa dem brudens linne, och bemöta Swårmodren med grofheter, om hennes dotters dygd råfat i mistänka. Bland andra otidigheter, dem de emot en så försümlig wakterfka utöfwa är ock den, at de nödgga henne dricka utur en bågare, hwars botn är genombårad.

Då Stachés och Diveri på anförde fätt, öfwergifwit en åt deras wård anförtrodd flicka, låtsar man straffa dem med önnigt drickande, innan dem tilstådjes återtaga sina rum ibland de

öfriga gästerna. Wid sådane tilfällen förtåres en otrolig myckenhet Rakia eller brånwin. Följande dagen aflägger unghustrun slöjan och mösan, och insinner sig wid bordet hos Suati med et klåde om hufvudet, hwarest hon får höra de grofwaste twåtydigheter och det oanständigaste skämt af de druckne gästerne, hwilka aflädat all blygsel och ärbarhet.

Deße bröllop kallades af de gamle Hunner Zdrave och heta hos Morlackerna Zdravizze, hwarifrån det Italienska Stravizzo, gästbud, härstammar. De påstå tre, sey eller åtta dagar, och stundom längre, i mån af den släktens förnögenhet eller slösaktighet, som dem anställer. Under deße glädjedagar infördar den unga hustrun betydlig winst, hwilken ock nästan utgör hennes enda egendom ty hela hemgiften består af hennes kläder och en ko. Det hånder til och med ofta, at fadren i stället at utrusta henne, åskar en penningssumma af sin måg. Hwarje morgon fringbår hon watten til gästerne, hwilke, sedan de deri twättat händerna äro förbundne at fasta en silfwerpenning i handfatet. Också är det billigt, at de betala henne, då hon nödgar dem iagttaga en snygghetsplikt, den de wanligt uturagtlåta flera månader å rad. Den unga hustrun har äfwen tilstånd at göra gästerna hwarjehanda små spratt, såsom gömma deras skor, mösor, knifwar eller andra måst oundbårliga saker, hwilka egarne sedan måste lösa med penningar ester wist af sällskapet ådömdt wårde. Utom deße beskattningar, dels frivillige, dels astrugade, är hwarje gäst

gåst pligtig, at, enligt wedertagen plågsed, gifwa en särskild brudskänk åt den nygifsta, som ändteligen, i sin ordning, sista bröllopsdagen, begåfwar dem med några små grannlåter. Kuum och Brudgummen båra desse saker på sina blotade sablar til Domachin, som kringdelar dem åt Suati, iagttagande hvars och ens rang. Desse små skänker bestå merendels af skjortor, nåsdukar, handklåden, mösor, eller andra waror af obetydeligt wårde.

Bröllop firas med ungefär samma högtidelighet öfwer hela den widlöftiga landstråcka, som bebos af Morlacker. De, som bebo Darne samt Kusterna af Istrien och Dalmatien, iagttaga samma plågseder, fast med några få förändringar. Ibland dessa förtjenar en anmärkas, som är i bruk på Sn Glarine, icke långt från Sebenico. I det ögnablick, då bruden är färdig, at följa sin man i fångrummet, åligger det Stari Suat, som då redan wanligen finnes rusig, med et enda sabelhugg afhugga den blomsterkrants bruden bår på hufwudet. Uti Byn Novaglia, på Sn Pago i Quarnarowiken, iagttages en mera löjelig, dock mindre farlig, fast lika orimlig och dum plågsed. När den unga mannen står färdig at bortföra sin hustru, plåga fadren och modren, då de öfwerlemna honom sin dotter, på et groft och öfwerdrifwit sätt afmåla hennes fel och elaka egenskaper; emedan du, säga de, nödwändigst wil ega henne, så försäkra wi dig, at hon duger til ingen ting, at hon är hårdnackad, full af nycker, m. m. Mannen wänder sig då til henne,

så

sägande: Är du sådan? Godt, jag skal nog wrida dit hustrud til rätta. Dessa ord beledsagar han med hotande åtbörder, låtsande slå henne; och på det, detta hans upförande icke må anses såsom en blott plågsed, gifwer han henne ofta några werkelige slångar. I allmänhet synas Morlackiska qwinfocken, så wäl på fasta landet som på öarne, de likwäl undantagne som bo i städerne, icke illa uptaga, at de då och då ihogkommas med några kåppslångar af sina män, ja, och stundom af sina ålffare.

I negden omkring Dernisa är en ung hustru, under första året af sit ägtenskap, förbunden at kyssa alla landsmän och bekante, som komma i hennes hus. Då detta året gått förbi, frifallar man henne från denna slags hålsning, likasom skulle den odrågeliga osnyggghet, at hwilken de gista hustrur, inom kort tid, öfwerlemna sig, göra dem orwårdiga at gifwa sådane höfligheter. Denna osnyggghet är kan hånda på en gång både en källa til, och en följd utaf den förnedrande medfart, hwarmed både männer och slågtingar handtera dem. När männen, för hederligt folks öron, nämna någon person af qwinfocket, betjena de sig af samma talesätt, som wi, då wi nämne våra swinkreatur och tillägga: med lof sagdt. Den höfligaste Morlack yttrar sig, då han talar om sin hustru: Da prostitute, moya xena: min hustru, med lof at nämna. De få Morlacker, som äga et uselt sångställe, hwaruti de söfwa på halm, dela aldrig det samma med hustrum, hwilken nödgas ligga på golfwet. Jag
har

Har ofta legat uti Morlackernes kjoor, och varit et witne til det allmänna förakt man wisar kónet. Men om hustrurne uti dese landsorter, der de hwarcken äro wackre eller behagelige, synas för tjena et sådant bemötande, så föränlåter det dem tillika, at sjelfwa förspilla de så behagligheter de undsfadt af naturen.

Dessa hustrurs belågenhet, under den tid de äro rädda, så wäl som wid deras förlofningar, skulle anses för underverk i andra länder, der fruntimrens wackliga lefnadsfatt gör dem så ömtåliga. En rädd Morlackiska skonar sig på intet sätt, hwarcken i anseende til wal af födan, eller arbete, eller mödosamma resor. Ofta förlofvar hon sig sjelf, ensam, midt på wida fältet, sierran från hus och hem. Hon uptager sit barn, twåttar det i närmasta bäck, bär det hem, samt återtager följande dagen sina wanliga göromål, til och med wallar sin boskap. När et barn födes hemma i huset, underlåter man icke at, enligt en urminnes plågsed, twätta det i kallt watten, så at Morlackerna kunna, med de gamle Italiensnarne, säga:

Durum a stirpe genus, natos ad flumina
primum

Deferimus, salvo gelu duramus et undis.

Ej heller medföra dese kalla bad någon skadelig werkan för barnen, ehuru så föregifwes af dem, hwilke ogilla denna sed hos Skottarne och Irålandarne, såsom skadelig för nerverna, samt ifrån en blott widskepelse härleda den, hos de gamle

gamle Dyfkar fordom brukeliga plågsed, at neddoppa sina barn i watten.

Man lindar dessa små Kråk uti eländiga starfwor, och sedan man på detta sätt i tre eller fyra månader skött dem så illa, som någonsin möjligt är, låter man dem slåpa sig omkring på sina knän, så wäl inom hus, som på öppna fältet. På det sättet förwårswa de en tidig färdighet at gå, samt en styrka och rasfhets, som sätter Morlacferne i stånd, at, med blottadt bröst, trotsa snöfall och den håstigaste köld. Mōdrarne upamma sina barn sjelfwa, til des de, på nytt rådda, nödgas undandraga dem bröstet; men skulle så hända at en moder i fyra eller sex år förblifwer ledig, så fortfar hon äfwen så länge at upfōda det yngsta barnet med sin egen mjōlk. Denna plågsed gör den sägen man har om Morlacfiska mōdrars långa bröst, trolig, nemligen, at de kunna råcka dem åt sina barn både öfwer arlen och under armen.

Man dröjer länge at gifwa byror åt sönerne, hwilke i allmänhet, wid 14 och 15 års ålder, endast löpa i en grof skjorta, som råcker dem til knän. Samma plågsed får man i synnerhet se emot gräntsen åt Bosnien, lånt från Turkiske undersåtarna, som icke betala Karadzel eller mantalskatt för gofar, förrän desse anlagt byror. Man anser de upwårande söner såsom oförmögne at arbeta och försörja sig, til des de hunnit så wida.

Wid förlofningar, och särdeles wid den första, sticka husets slågtingar och wänner öfkillige skänker af åtelige waror, med hwilka en måltid
ans

anställes, som kallas Babine. Barnsångshustrun infinner sig icke i Kyrkan, förrän 40 dygn förflutit, och hon blifwit af Prästen, med en bön dertil skärad.

Morlackernes barn tilbringa sin första ålder i skogarne med wallgång. Under denna enslighet och ledighet syfvelsätta de sig med åtskilliga utskärningar i träd, hwilka förrättas med blotta knifwen. Man får hos dem se skålar och pipor på sådant sätt arbetade med besynnerliga uphöjde prydnader, som werkeligen hafwa sin förtjenst och tillkännagifwa den skicklighet denna Nation åger at göra framsteg i konster.

Mjölk, på alla möjliga sätt tilredd, är Morlackernas hufwudsakliga föda. De syra densamma med winättika, och bekomma deraf en i högsta mätto läskande gåsmjölk. Wasflan, som derwid fränsilas, utgör deras angenämaste dryck, hwilken åfwen owane gomar finna smaklig. Deras förnämsta anrättning, då de wilja fågna en oförmodad gäst, består af färsk ost, stekt i smör. Deras bröd tillagas icke på wårt sätt, utan består af kakor, som knådas af flera slags mjöl, så som Hirs, Korn, Mais, Sorgo, åfwen Swete, om de förmå köpa sådant. Dese kakor gräddas för hwar dag på spishården.

Surkål, hwaraf de anskaffa så stort förråd, som möjligt är, jämte rötter och åtelige wårter, som wildt wåra i skogarne och på fälten, förse Morlackerne med en sund och aldeles icke dyr föda. Men näst stekt kött, som utgör deras yppersta läckerhet, sätta de största wårdet på hwit-
löf

löf och schallottlöf. En wid dylik luft owan nåsa
 känner, redan på långt håll Morlackens annal-
 kande af denne hans förnämsta läckerhets utdunst-
 ningar. Jag påminner mig någorstådes hafwa
 låst, at Stilpon, då man förebrädde honom, det
 han, efter en måltid af hwitlöf, emot förbud, ins-
 gådt i Veneris tempel, swarade: nämnen mig
 något läckrare, så wil jag aldrig åta hwitlöf.
 Morlackerne skulle icke ingå i detta wilkor, hwil-
 ket tillika ej torde wara dem helsosamt. Det är
 sannolikt, at dagliga bruket af löf-arter, til en del
 förbättrar det osunda watten, flere Morlackiske
 bylag nödgas om sommaren dricka utur dyaktiga
 sumpar och åfjesfulla bäckar. Dese wårter torde
 ock bibehålla detta folket wid deras helsa och kraf-
 ter. Man träffar werkligen ibland Morlackerna
 flera muntra och raska gubbar, jag skulle snart
 falla på den tankan, at tillskrifwa hwitlöken denna
 werkan, oaktadt Horatii motsägelse. Det föll mig
 derjämte besynnerligt, at Morlackerne, som för-
 tåra en så ansenlig myckenhet hwitlöf, rödlöf och
 schallottlöf, likwål icke plantera dessa arter på si-
 na widsträckt och fruktbarande fält, och at de ge-
 nom en sådan försummelse, nödgas årligen deraf
 köpa för flera tusende Ducater från jordbrukarne
 i negden af Ancona och Rimini. Det skulle wa-
 ra et för Morlackerne nyttigt twång, at nödga
 dem til dylika planteringar. Om jag icke fruktas-
 de blottstålla mig för åtlöje, skulle jag upgifwa
 et förslag, at för Morlackerna spara betydliga
 summor, nemligen, at hos dem upmuntra löfsköt-
 sel genom belöningaar. Et medel, hwarigenom man
 hos arbetaren uträttar alt.

En

En af de siste Gouverneurer i Dalmatien, upeldad af nit för landets bästa, införde derstädes hampskötsel, hvilken likwäl nu mera icke fortsättes med samma drift. Någre Morlacker, genom erfarenheten öfvertygade om denna planterings fördelar, fortsara ännu dermed, och utgifwa således mindre än förr, til inköp af utländska lärster, emedan de sjelfwe tilverka en del af denna wara. Swarföre skulle de då icke gemensamt kunna fatta smak at odla en wårt, som hos dem är et af de oundärligaste behof?

Morlackerens sparsama och arbetsfama lefnadsfatt, förent med den rena lust de andas, gör at man ibland dem, särdeles i bergsbygderna, träffar et stort antal personer, som upnä en hög ålder. Men såsom de gemenligen icke weta hwad är de blifwit födde, åtager jag mig icke at hos dem framsöka en ny Dando. g) Likwäl tror jag mig hafwa sedt en hederlig Gubbe, som någorlunda kunde swara emot den ryktbare Parr. h)

Wälmående Morlacker betjena sig, i stället för bäddar, af et slags grofwa filtur, som föras til dem från Turkiet. Sällan ser man hos dem någon rik man bestå sig en sång, såsom hos oss. Det är til och med nog sällsynt at träffa något groft hopslagit sångställe, hwaruti egaren sofwer utan lakan, utan bädd, emellan två Turkiska filtur. De flästas sång är blotta marken, til det

D

hög

- g) Dando lefde, enligt Plinius, 500 år, om någon behagar tro denna upgift.
h) Engelsmannen Parris ålder är bestyrkt i Engelske Transactionerna.

högsta belagd med en halmkärstoa och en deröfwer utbredd stor filt, uti hwilken de helt och hållet inswepa sig. Om sommaren sofwa de hålst i fria luften, och denna plågsed är, utan twifwel, et tilförlåteligt medel at befria dem från ohyran, som finnes i deras hus.

Uti sina kojor hafwa de så och ensaldiga husgerådsfaker, sådane som kunna förmodas hos et af Herdar och Landbrukare bestående folk, hwilket uti handslöjder gjort så ringa framsteg. Om Morlacken i sit hus har en windschammare, och deråswanpå et tak af tegel eller skiffersten, så nyttjas sidokammrarna til klådesrum och hushållet anses då bo mycket herrligt. Ufwen i sådane lysande hus, ligga hustru och döttrar på golfwet. Jag har stundom sedt dessa mala inn til midnatten, och derwid, med full hals, sjunga wisor, hiskeligare än gästas, uti samma rum, der jag skulle ligga, och midt ibland 10 eller 12 personer, som, oakadt sådant skral, legat ostörde i den sötaste sömn.

I de landsorter, som ligga fjerran från hafwet och städerna, bestå Morlackernas hus endast af kojor, tåkter med halm eller brådslifor, som kallas Zimble. Et ämne, som wanligt brukas til täckning i bergsbygden, der man saknar tilgång på skiffersten, och der man har skäl at frukta, det stormar kunde göra hyttan taklös och med det samma begrafs wa des egare under takets qwarleswor. Boskapen bor i samma rum, och är endast skild från husbonden med en af spröt slätad och med kodynga rappad affstängning, kojans wäggar bestå

bestå af samma grundämnen, eller ock af stora på hwarandra, utan murbruk, hopstaplade stenar.

Midt i kojan ser man eldstaden, ifrån hwilken röken söker sig ut genom dörren, som är enda öppningen, der den skulle kunna utslippa. Af denna grund äro dese usle boningar helt och hållet swarte, samt liksom ferniskade af sot. Allt luktar der af rök, til och med mjölken, den Morlackerne nyttja til föda och hwilken de af godt hjerta erbjuda resande. Både folket och deras kläder insupa denna widriga luft. Om wintren spisar hela hushållet omkring eldstaden; hwar och en lägger sig at sofwa på samma plats, der han sittande gjorde sin måltid. Somlige kajor äro inredde med säten. I stället för olja bränna de smör i sina lampor, men allmännast lysa de sig wid antände furustickor, af hwilkas rök deras ansigten blifwa oändeligen swarte. Sällan bebos någon wälmående Morlacker et hus, bygdt på Turckiska maneret, eller inredt efter wårt lefnadsfatt. De rikaste lefwa wanligen såsom de wilde folkslag. Daktadt den fattigdom och osnygghet, som råder i dessa boningar, lider dock Morlacken aldrig i dem någon af de orenheter, dem wi stundom tillåte länge nog stå uti våra rum. Hos dem skulle aldrig någon hwarcken man eller qwina, ehuru sjukt den wore, förmås at nyttja besqwåmlighet inom sin kaja. Man utbår wid sådane behof, til och med de döende i fria lusten. Om någon resande, antingen af ofunnoghhet eller mistag, med en dylig frihet oskärar den uslaste kaja, sätter han sit lif i fara; åtminstone kan

han göra sig wiß räkning at blifwa offenteligen straffad med prygel.

Mankönets Klädnad är enfaldig och inråttad med hushållning. På samma sätt som quinsolken, bruka de opanké til skor. Derjämte nyttja de et slags utsyddda halfstöflar, kallade Naulakaza, hwilke åfwan på fotbladet hopfästas med långbyxor, som täcka det öfriga af benet. Dese långbyxor göras af groft hwitt ylletyg, och fastbindas wid median med en ylle gördel, som hopfnör dem på samma sätt, som en kappsäck. Skjortan råcker knapt nedom byrlinningen, och åfwan på densamma bäres en tröja, eller Jacerma. Om wintren påklädes ännu en öfverräck, som kallas Kabanitza, eller Japungia, gjord af groft rödt kläde, hufwudet betäckes med en mössa, på hwilken et slags rund turbant, Kalpak, bäres. Morlackerne raka hufwudet och lemna blott en liten hårläck i pannan, såsom Pålackerne och Tatarerne.

Om lifwet bära de et rödt bälte af ull eller silke, sydt i rutor. Emellan detta bälte och långbyxor sätta de sina wapn, baktil, en eller två pistoler, och framtil, en ofantelig knif, Hanzar, innesluten i en mesingsglida, prydd med vågta stenar. Denne Hanzar är ofta fastbunden med en mesingskedja, som går rundt omkring bältet. Uti samma bälte, sätta de åfwen et litet tennbeslagit horn, hwaruti de förwara en fet smörja, den de behöfwa, antingen at förwara sina wapn ifrån fucht, eller at skaffa sig sielfwa botemedel, när de under sina resor skada fötterne. Wid bältet hänger också en pung, uti hwilken de bära

båra sit eldtyg och det lilla penningeförråd de äga. Röktobak förvaras äfwen uti bältet, innesluten i en torr blåsa. Pipan sitter wid arlen, der hufvudet framsticker; men skafstet trådes emellan skjortan och bara kroppen. Då Morlacken går utur sit hus, bär han alltid sin bösa på arlen.

Wid samqwäm på landsbygden, som wanzligen hållas i de hus, der flere flickor äro, för ewigas minnet af Nationens fordna händelser. Der finnes alltid en sångare, som tillika spelar et instrument, kalladt Gutzla, med en enda sträng, af flere hopsnoddade tagel. Man hörer denne sångaren ån uprepa, ån åter omstöpa landets gamle wisor eller Pismé. Morlackernes ton wid sina hjeltesånger är oändeligen sorgelig och enformig. De sjunga derjämte något i näsan, hwilket ock werkeligen wål nog instämmer med det instrument de spela. Berslaget i deras äldsta, och från man til man fortplantade wisor, är tiostafwigt och utan rim. Deras skaldestycken öfwerflöda af starka och träffande uttryck, men man blir uti dem knapt warse någon skymt af listig och lyckelig uppfinning. Likwål göra de et synnerligt intryck på åhörarnes sinne, hwilka låra dem småningom lutantil. Jag har sedt dem sucka och gråta wid sådane ställen, som icke det minsta rört mig. Det är möjligt, at Jlyriska ordens egenteliga betydelse, närmare känd af Morlackerne än af mig, åstadkommit denna werkan, eller snarare at deras enfaldiga och mindre upöswade sinnen upröras af swagare intryck. Den enfaldighet och den oordning man träffar förenade uti Proven-

caliska wis-makares versar, utgöra också själen i Morlackernes rimmade sagor, dock finnas någre, hwilkas utkast är skäligen regelbundet, men läsaren, eller åhöraren, måste alltid, med sine egne tankar, uppfylla det, som brister i utförandet, för at göra sammanhanget fullständigt, utan hwilken egenkap en berättelse, så i bundit, som obundit skriffätt, måste wara oformlig för uplyste Euro-peers öron.

Jag har icke funnat uptäcka något skaldestycke, hwars ålder med wisshet går längre tillbaka, än til fjortonde århundradet. De äldre hafwa sannolikt gädt förlorade af samma orsak som en del Grekiske och Latinske skrifter, under Munketidens mörka skifte. Jag förmodar, det man kan träffa äldre sånger hos Merediterna och dem, som bebo Clementinska bergen; et folk, som är helt och hållit affkildt från andre Nationer och förer en fullkomlig herdalefnad. Men hwem skulle göra sig hopp, at utan wäda framtränga til dessa wilda och tygellösa folkstammar? Jag tror mig dock äga nog mod, at företaga en sådan resa, dels at upöka dessa urgamla skaldestycken, dels at utforska naturens skatter i dessa aldeles okända orter, hwilke derjämte torde göma dyrbara fornlemningar af Greker och Romare. Men andra hinder sätta mig utur stånd at fullborda denna åtrå.

Jag har öfversatt flera Morlackiska hjestediker, och skal, wid slutet af detta bref, bifoga en som synes mig wäl författad och läsward. Utan at wäga jämföra den med Oshians sånger, tror jag dock, det man skal i densamma finna en
 annan

annan förtjenst nemligen den, at måla de äldsta tiders enfald och Nationens seder. Illyriska texten tillkännagifwer, at detta wälljudande och harmoniska språk, ehuru wärdslösadt af det folket, som talar detsamma, är tjenligt både för skaldekonzstens och sångens reglor. Ovidius ansåg sig icke owärdigt, at, under den tid han wistades bland de wid Swarta Haswet boende Slaver, skrifwa vers på deras språk, lyckades deruti förträffeligt, och förwårswade sig desse ohöfsade människors wånskap, ehuru han sedermera, då Romerska högmodet återkom, tycktes ångra, at han på sådant sätt förnedrat Latinska skaldegåfwan. i)

Staden Ragusa har framfödt flera goda Skalder, til och med några Fruntimer, som utmärkt sig med gåfwan at skrifwa vers. Ibland dessa Skalder är Johan Gondola i synnerhet ryktbar. De öfrige städer på Dalmatiska kusterna och öarne, hafwa icke mindre frambragt gode Författare i bundet skrifsätt; men det stora antal Italienska ordböjelser, som blifwit antagne i dessa städer, förändrar alt mer och mer språkets fordena renhet. Förfarne kännare af detta språk, och i synnerhet, den störste ibland dem, Archidiacren Mathias Govich, finna Morlackiska munnarten öfwer alt förskänd och upfyld med utländska ord och talesätt. k) Den Bosniakiska, hwilken Mor-

D 4

lackiske

- i) Ah! pudet, et Getico Scripsi Sermone libellum,
Structaque sunt nostris barbara verba modis.
Et placui (gratare mihi) coepique poeta
Inter inhumanos nomen habere Getas,

Ovidius de Ponto. IV. Ep. 13.

- k) Govich föddes i början af detta århundrade i Petersburg. Hans fader war bördig från Cherso och stod i Czar Peters

lackske bergsboerne i landets inre delar äfwen nyttja, faller mit öra mera fulljudande, än den Slyriska wid hafskusten. Men jag återgår til de i fråga warande sånger.

Når en Morlack reser öfwer ödsliga berg, i synnerhet nattetiden, sjunger han om de gamla Slavoniske Förstars och Friherrars storverk eller ock om någon sorgelig händelse. Om wid samma tid en annan Morlack färdas på något af de närgränsande bergens toppar, så upprepar han, vers för vers, hwad han hörer den förstnämnde sjunga, och på sådant sätt sjunga bägge wäxelwis, så länge de kunna höra hwarandras röst. Et långt tjugande, eller et med röstens stråfwa och grofwa sänkning utdragit oh, föregår hwarje vers, men orden uttalas fort och nästan utan sång, hwilken spares til sista stafwelsen, och slutar sig uti en lång lönning, som höjes för hwarje gång andedräkten återhemtas.

Skaldekonsten har icke fullkomligt utdödt hos Morlackerna, och de hafwa icke så aldeles kommit af sig, at de blott nödgas upprepa gamla sånger. Unnu finnas nog sångare, som, sedan de sungit och tillika på sin Guzla spelat något stycke af gamla qwäden, sluta med några versar til deras heder, som bestålt dem. Flere än en sångare träffas,

tjenst. Sonen blef tidigt faderlös, men fick af Amiralen Zmajewitsch en god upfostran. Abbe Caraman återbragte Sovich til Dalmatien, der han ingick uti Seminarium della Propaganda och studerade skigt och blef omsider Archidiacre i Osero, der han lefde wärdigt och delade sina inkomster med sina wänner och fattiga. Han lade handen wid Misales förbättring i sin hembygd, och skref en hop nyttiga arbeten, särdeles om Slyriska språket.

träffas, som, från början til slut, kan inflicka sådane egne, utan förberedelse författade versar, ständigt beledsagade af Guzlan, De upskrifwa åsöwen sina qwäden, när något tillfälle är för handen, at til efterwerlden öfwerföra minnet af en märkwardig händelse. Säckpipan, flöjten och en skallmeja af flera rör, äro derjämte instrumenter, som högt värderas af detta folk.

Tahemiska qwäden, förwarade från man til man, bidraga mycket at bibehålla gamla plågseder. Af denna orsak härleda sig Morlackerernas ceremonier, lekar och dansar från de äldsta tider. Deras lekar bestå förnåmligast i prof af styrka och wighet, såsom at göra de högsta hopp, at löpa med största skyndsamhet, at på längsta håll kasta en sten den man knapt förmår lyfta. Morlackerne dansa wid sång eller wid ljudet af en säckpipa. Deras förnåmsta dans, Kolo, är en ringdans, som snart förändras til en så kallad Skosi-gori, hwilken består af höga skutt. Alle de, som deruti deltaga, männer och qwinnor, hålla hwarandra i händerna, utgöra en ring och röra sig i början helt långsamt. I den mån dansen blir lifligare, förwandlas ringen i flera olika skapnader och slutar sig med de håftigaste luftspång, dem åsöwen qwinnorne göra, waktadt den rubbning, som deraf åstadkommes i deras klåddragt. Det är otroligt, huru stort nöje Morlackerne finna i dessa wäldsame dansar. Ehuru uttröttade af resor och färdar, och ehuru utswälte de än äro, så dansa de likwäl sin Kolo flera timmar å rad, nästan utan något mellanskof eller hwila.

På dessa baler följa ofta hitliga sjukdomar. I sådane, så wäl som andra sjukdomsfall, bota Morlackerne sig sjelfwe, och kalla aldrig läkare, emedan sådane icke finnas ibland dem. En stor sats Rakia eller brånwin är deras första läkedyck. Om icke det onda deraf håfwes, så intaga de en blandning af brånwin med en ansenlig myckenhet peppar eller kruk. Derpå hölja de sig wäl, om det är winter; men om det är sommar så blottställa de sig för solens strålar, liggande på ryggen, för at, såsom de säga, utswetta det onda. Emot annandags frosa nyttja de et mera ordentligt medel. Första och andra dagen intages en bågare win, hwaruti man lagt en knifsudd pepar. Tredje och sjerde dagen fördubblas satsen. Jag har mer än en gång sedt Morlacker fullkomligt botas af detta besynnerliga febermedel.

De afhjelpa förstoppningar dermed, at de på den sjukas mage lägga en stor flat sten. Flusswårk lindra de medelst så håftiga gnidningar, at hela ryggen blifwer slädd. Emot sistnämnde sjukdom nyttja de åfwen en eldröd sten, inswept uti wått linne och lagd på det lidande stället. Ut, efter en lång feber, upwåcka matlust och styrka magen, dricka de ömnlgt winåttika. Men det yttersta och förnämsta medel, hwaraf de, i de måst förtwiflade fall, betjena sig, då det kan fås, är säcker, hwilket de åfwen gifwa åt aflidande. De använda också Ivette *) emot ledwårk, och sätta ofta blodigtar på de upswålda kroppsdelar.

På

*) Förmodeligen, någon ört, som drager blåsor.

På de orter, der man har tilgång på rödsaktig Ochra, plågar man lägga denna mineraliske jordart på sår och blånader, på samma sätt som i Böhmen och Meissen, der detta medel ömsigt är för handen. Greisel, som anför detta botemedel, har bestyrkt des werksamhet af egen försarenhet, äfwen som jag på mig sjelf i Dalmatien rönt des kraftiga hjelp. Utan at hafwa lärt Anatomien weta Morlackerne skickligt återställa ledbrötningar och benbrott. De åderlåta färdigt med et redskap, likt det, hwaraf wi betjene oss wid hästars åderlätning, utan at någonsin råka i de ledsamheter, som så ofta åtfölja Lancettens ovarsama bruk.

Så länge som en död ännu är qwar i et hus, begråtes han af sin slägt med et starkt tju-tande, hwilket fördubblas när Prästen kommer at bortföra honom. I detta bedröfweliga ögnablick, tiltala Morlackerne den afledne, och gifwa honom helt alfwarsamt åtskillige årender til den andra werlden. Efter denna ceremonie öfwerhöljer man den döde med et hwitt klåde, och förer den til Kyrkan, der åter klageropen förnyas, och den aflednes föräldrar och hyrde forgerkor sjunga hans lefwerne med en klagofull stämma. När begrafningen är skedd, återwänder hela liffärden, med Prästen i församlingen til den aflednes hus, der man, under blandning af böner och wålplågning, gör en omåttelig måltid.

Allt tillkännagifwa sin sorg, låta Morlackerne underfundom skägget wåra til en tid. Denna sed, lika som flera andra hos detta folket, har
liknelse

liknelse af Judarnas forgebetyg. En blå eller violett möska är ännu hos dem forgedragt. Fruntimren insvepa hufvudet i en blå eller svart nåsduf, och betäcka med svart alt, som annars är rödt i deras klådnad.

Första året efter en slåttinges död, göra de Morlackiske Fruntimren, åtminstone högtidsdagarne, förnyade klagerop wid des graf, samt strö där blomster och wälluktande örter. Om nödwändigheten skulle twinga dem, at någon gång fela i denna skyldighet, ursäkta de sig hos den afledne, tiltalande honom såsom lefwande, och berättat honom de orsaker, som hindrat dem från deras wanliga besök. De begära af honom nyheter från andra werlden, och göra honom ofta de besynnerligaste frågor. Alt detta framssjunga de med en ångslig och bedröfwelig röst. Unga flickor, som önska lära de plågseder, hwilke hos denna Nation anses för beleswenhet, understödjat ofta desse gråterförs röst, och instämna med dem uti mycket sorgeliga duetter.

Desse års de anmärkningar, hwilka jag samlat om et hos oss hittills föga kändt och derjämte föraktadt folks plågseder. Jag påstår icke, at desse upgifter, hwilka jag sammanhemtat på en stor landsträcka och på wida från hwarandra skilda orter, skola lika inträffa uti alla Morlackiets byar. Men den skilnad, som här och der torde träffas, är dock mindre betydelig.

Kort begrep om följande Illyriska Skaldeqvåde.

Haban, en Turkisk Fältherre, såras i en drabbning och hans sår sätta honom utur stånd at återresa til

til sit hus. Hans moder och syster besöka honom i lågret, men hans hustru, tilbakahållen af en blygsamhet, som förefaller oß besynnerlig, wågar icke infinna sig hos sin man. Hakan anser denna grannlagenhet såsom en å sin hustrus sida bristande ömhet, förargar sig deröfwer och skickar henne, i första hettan sit skiljebref. Man rycker denna öma makan och modren från sina fem barn, af hwilka det yngsta ännu icke lemnat waggan, och hon skiljes från dem med den bittraste smårta. Knapt återkommer hon til sin faders hus, förrån de förnämste Herrar i grannskapet begära hennes hand. Hennes broder, Försten Wintorowich bortläs war henne åt en Cadi, eller Domare uti Zmofki, oaktadt sin bedröfwade systers böner, hwilken beständigt med lifligaste ömhet älskar sin förre man och sina barn. Brudskaran, som skal gå til Zmofki, måste färdas förbi Hakans hus, hwilken, nu lågt och återkommen, på det högsta ångrar det förhastade skiljebrefwet. Fullkomligt öfwertygad om sin fordna makas hjertelag, sänder han henne til mötes twänne hennes barn, hwilka hon begåfwar med de skänker, hon tillagat åt dem. I det samma låter Hakan höra sin röst, återkallar sina barn och beklagar sig öfwer deras moders länslolöshet. Denna förebräelse, barnens bortgång, förlusten af en man, den hon, oaktadt hans hårda upförande ännu älskar och af hwilken hon också älskas tillbaka, åstadkomma en så wåldsam hwålsning i den unga makans bröst at hon strax nedfaller liflös, utan at framföra et ord.

Skaldeqwåde om Hakan Ugas ädelinnade Makas död.

Swad är det hwiita,

Som i dessa gröna skogar lysar?

Är det Snön? Är det Swanornen?

Nedan bör ju snön wara smält;

Nedan Swanorne flyttade.
 Nej. Icke Snö. Icke Swanor.
 Det är Råmpen Hasan Ugas tålt.
 Sårad gjuter han klagosånger,
 Besökt af sin moder och sin syster,
 Gerna hade hans maka der wisat sig,
 Men anständigheten tillåter det icke.

Sårens sweda aftager.
 Hasan skrifwer til sin öma maka:
 "Wänta mig icke mer i mit hwita hus,
 "icke i mit flott,
 "icke bland mina slägtingar.

Wid så hårda ord
 Studsar den olyckliga
 Sorgse och bedröfwad.
 I sin mans hus
 Hörer hon hästars språng.
 Förtwiflad löper hon omkring,
 at afhända sig lifwet,
 at nedstörta sig genom fenstrens galler.
 Twänne hennes döttrar
 Följa håpne modrens willrådiga steg,
 Kopande:

"Ack öma moder.
 "Ack öfwer gif öf icke.
 "Det är icke wår Faders Hasans hästar.
 "Det är din broder
 "Pintorowich, Försten,
 "Som dig besöker.

Wid dessa ord
 Återgår Hasans maka,
 Kastar sig skyndsamt i brodrens armar.
 "Ack broder!
 "Si den hårda skymf mig tilfogas.
 "Han förskjuter mig,
 "Mig, som gifwit honom fem barn.
 Försten tiger. Intet swarar han.
 Utur en röd sidensjung
 Framtager han en skrift,
 En tillåtelse för sin syster,
 at, återkommen i sin faders hus,
 Emottaga frantsen af en ny man.
 Bedröfwad skådar hon detta sorgelad,

Kyser sina söners panna,
 Sina två dötrars raseröda kinder,
 Men från barnet i waggan
 Kan hon icke skiljas.
 Försten, den grymma Försten,
 Rycker henne dådan.
 Med wåld sliter han henne lös,
 Sätter henne på hästen,
 Återför henne i fadrens hus.

Strax efter hennes återkomst,
 Knappt förlöpa sju dagar,
 Då man från alla håll
 Begär den sköna Enkans hand,
 Lyfande af ädel börd.
 Bland frälres mängd
 Läger Imostis Eadi företrädet.
 Med sorgse röst
 Tilltalar hon sin broder:

"Sme broder!

"Gif mig icke åt en ny man.

"Drifta skulle mit hjerta

"Wid åsyn af mina lemnade barn.

Försten hörer icke hennes böner.
 Drörlig gifwer han henne åt Eadi.
 Å nys beder hon:

"Då du orygglig woll bortgiffa mig,

"Så skrif åtminstone til honom

"et bref i mit namn: såg:

"Den unga Enkan helsar dig

"Och beder i denna skrift:

"Då du, ätsöld af Riddare, (Suati)

"Kommer at afhemta henne,

"Bringa då henne et bok,

"på det hon deraf hölj,

"Förbifärande Hasans hus

"Icke må se sina moderlösa barn.

Hasan undfår detta bref.
 Strax samlar han sina Riddare,
 At hemta sin brud,
 At bringa henne den ästabe stöjan.
 Lyckligt ankomma Riddarne
 Til brudens hus.

Lyckligt föra de henne
På wägen till Radis hem.

Hesän förlämnades.

Möte för Hofans hus,
Sgenkännes hon af sina två döttrar,
Ifrån husets utbyggnad.

Erwänne söner löpa henne till möte.

"Sina moder! blif hos oss.

"Bederqwick dig hos oss.

Hofans bebröfwade Enka,

Hörde sina barns rop,

Wände sig till främste Riddaren.

"För den Gudens skull,

"Hwifken jag älskar och wördar,

"Låt hästarne stadna wid detta hus;

"Låt mig åt moderlösa barn

"Wisa proof af min ömhet.

Hästarne stadna.

Modren affstiger.

Sina barn gifwer hon skänker.

Ät sönerne gyllene halfstöflar,

Ät flickorna röda slöjor,

Ät den ofylldiga i waggan

Sänder hon en mantel.

På afstånd ser Hofan detta uptråde.

"Återgå! Barn.

"Lemmen den grymma modren,

"Hwars hjerta är af koppar

"Obewekligt, utan känsla för Eder.

Den bebröfwade Enkan,

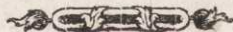
Hörande dessa ord,

Blekna, nedfaller.

Hon ser sina barn gå

Och själen flyr utur hennes kropp.

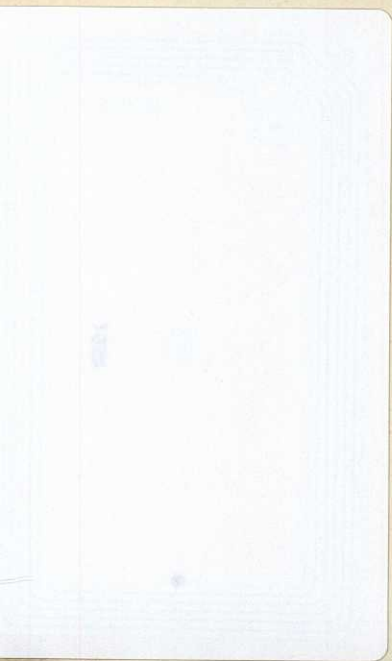
Man har ej trodt sig behöfwa här införa Illustriska texten

0
18